

TINA POGLAJEN

Mama je ena sama

Za film **Moj jutranji smeh** (Moj jutarnji smeh, 2019, Marko Djordjević) so srbski mediji novembra lani na Festivalu avtorskega filma v Beogradu zapisali, da se je vzel od nikoder, pa je občinstvo vseeno navdušil bolj kot katerikoli film v zadnjih letih. Kaj so s tem mislili? Najprej, podpora, ki jo je film prejel od Srbskega filmskega centra, je bila v primerjavi z zneski, ki jih običajno dobivajo celovečerni filmi, smešno nizka, a vseeno ključna za to, da je film lahko sploh nastal. *Moj jutranji smeh* je torej nastajal v zelo skromnih produkcijskih okoliščinah, kar pa režiserja in njegove ekipe ni ustavilo, da ne bi posneli celovitega, ganljivega in osebnega filma z jasnim avtorskim izrazom. Poleg tega celovečerni prvenec režiserja Marka Djordjevića ni postavljen v Beograd kot večina sodobnih filmov mladih, hip srbskih ustvarjalcev in ustvarjalk – temveč v Kragujevac, mesto v osrednji Srbiji. Kaj je tam? Danes skoraj nič, včasih pa je mesto slovelo kot sedež podjetja Zastava, ki je Jugoslovanom (in drugim izbranim srečnežem) dalo legendarne fičote in jugote ali, kot se je izrazil neki zgodovinar, »najslabše avtomobile vseh časov«.

Tudi Dejan (Filip Đurić), protagonist filma *Moj jutranji smeh*, je nekakšen jugo: pri tridesetih je, kot kaže, še vedno brez vsakršnih seksualnih izkušenj, ženske ga sicer privlačijo, a se jim ne zna približati, tudi če one naredijo prvi korak; dela kot učitelj v lokalni šoli, a le nadomešča druge zaposlene; in ne nazadnje, živi z materjo Radico (Jasna Đuričić), ki zanj skrbi, kot bi bil dvajset let mlajši. Njuna družina deluje delno kot primer nerazrešenega Ojdipovega kompleksa, delno pa neuspele separacije med otrokom in staršem. Dejan in Radica imata namreč izjemno tesen odnos in moški, ki živi z njima – še tega ne vemo, ali je Dejanov oče ali ne – ga zgolj greni: kot alkoholik je onesposobljen in odsoten, dokler tudi fizično ne premine, in ni videti, da bi kdo za njim pretirano žaloval.

Ojdipski trikotnik spretno ponazori že prvi prizor filma, v katerem se oče (?) in sin spreta zaradi palačink, ki jih je spekla mama; spekla jih je za Dejana, ukrade in poje pa mu jih oče (kot da bi s tem še poslednjič skušal vzpostaviti tradicionalni, patriarhalni družinski red). Dejan si v prepiru

z njim poškoduje roko, zato pokliče mater, ki mu jo obveže in ga pomiri, pa tudi obljubi 100 evrov na mesec za najem lastnega stanovanja, da bo imel bolj mirne živce. Če na tej točki še ni povsem jasno, kaj je narobe, to nepričakovano neposredno pove jasnovidec Miloš, h kateremu Dejana odpelje mama (igra ga sloviti srbski igralec Nebojša Glogovac v svoji zadnji vlogi pred smrtjo). Potem ko ga zaslišuje, kako pogosto in na kakšen način masturbira, sklene: Dejan je spolno zadržan, kriva pa je Radica – ki mu posveča preveč pozornosti in zanj skrbi, kot da je še vedno otrok.

Miloš je z vrtnjem po Dejanovem neobstoječem spolnem življenju in nasveti za masturbiranje neprijeten, vulgaren tip, a morda je le nekaj na tem, kar pravi – ali pa bi tako vsaj rekla pop psihologija. *Moj jutranji smeh* se zdi kot ukrojen za v družbo nešteti poučnih zgodb skozi zgodovino, ki že vsaj od antike svarijo pred preveliko navezanostjo matere in sina v odsotnosti močnega patriarhalnega očeta, pa tudi pred materami, ki se preveč oklepajo svojih sinov. Že Ahilova mati, Tetida, sina Ahila ni hotela izpustiti, ko ga je potapljala v reko Stiks – ta je vse, ki so se v njej namakali, naredila za neranljive – zato ga je pri tem držala za peto. Prav to, da ga ni bila pripravljena izpustiti, je bilo krivo za nastanek ranljive pete, zaradi katere je Ahil nazadnje umrl. O patoloških odnosih med materjo in sinom beremo tudi drugje: Sigmund Freud je pisal o Ojdipovem kompleksu, podzavestni erotični želji sina po lastni materi in sovraštvu do očeta; če je mati preveč dominantna, naj bi sin po drugi strani ostal zataknjen v predojdipski fazi, v kateri se identificira z materjo in njeno vagino, ne pa s faličnim emblemom moči očeta in njegovega penisa, kar naj bi bilo nevarno in deviantno. Drugi so dodajali, da takšna dominacija oslabi fantov občutek za lastno moško identiteto, da zaradi nje postane »poženščen« in nevrotičen. Danes o incestnih željah mladih moških poroča spletna platforma Pornhub, pri kateri so razkrili, da milenijci – bolj

kot katerakoli druga uporabniška skupina – nesorazmerno veliko iščejo pornofilme, v katerih nastopajo družinski člani: najbolj priljubljeni iskalni izrazi so »mami«, »MILF« in »krušna sestra« (step-sister). Tabuizirani incest je tako postal fauxcest in iz nevrotičnih fantazij naposled prerasel v velik posel za pornografsko industrijo.

Poleg preživetega in danes spornega koncepta Ojdipovega kompleksa pa je pri branju filma *Moj jutranji smeh* mogoča še ena, veliko manj očitna razlaga, bolj družbena kot psihološka. Dejan je namreč milenijec, ti pa se kot generacija od staršev niso odcepili zaradi družbeno-ekonomske realnosti in ne kot posledica individualnih neuspehov pri vzgoji ali odraščanju. Milenijci so »izgubljena generacija« mladih odraslih, je pred kakšnim mesecem zapisal ugledni ameriški časnik *The Atlantic*, saj so na trg dela vstopali sredi najhujše krize po veliki depresiji, danes pa doživljajo že drugo ogromno krizo v času, ko bi morali zaslužiti največ. In res: današnji generaciji mladih odraslih ni nikoli uspelo ustvariti premoženja, kot so si ga njihovi starši; še danes – čeprav so že v tridesetih – so prepuščeni negotovostim prekarnih oblik (samo)zaposlitve, zato jim morajo starši še vedno pomagati; kljub temu da se jim biološka ura že počasi izteka, si ne morejo ustvariti lastnih družin, tudi zato, ker živijo v najemniških stanovanjih, ki jih delijo z drugimi mladimi odraslimi; in končno, zaradi vsega tega veliko bolj kot druge generacije trpijo zaradi depresije, anksioznosti in drugih duševnih motenj.

Ne glede na to, ali gre za ojdipski trikotnik ali za individualiziran občutek krivde za nekaj, kar ni odvisno od posameznika, se oboje dogaja za štirimi stenami, zato je tudi *Moj jutranji smeh* temu primerno izrazito komorni film. Posnet je večinoma v ozkih, tesnih prostorih, neobičajni zorni koti kamere pa spominjajo na pogled voajerja: kar opazujemo v Dejanovem življenju, je nerodno, neprijetno, ponižujoče, frustrirajoče, celo tragikomično, skratka povsem neolepšano,

na trenutke skoraj veristično. Fotografija je naturalistična, film je posnet izključno z uporabo naravne svetlobe in diegetskega zvoka, kamera je statična, rezi redki – kot da bi ga dejansko opazovali skozi ključavnico v najbolj intimnih trenutkih, a z omejenim vidnim poljem – in povsem jasno je, da gre za koncept, za ustvarjalno odločitev, ne pa za posledico močno omejenih sredstev.

V žanrskem smislu je *Moj jutranji smeh* nenavaden film – avtorska črna komedija, ali avtorska tragikomedija. Lahko bi rekli, da gre za srbsko različico značilno milenijskih filmskih in televizijskih dramedij s kronično neuspešnimi junaki in junakinjami ter njihovimi psihološko realističnimi upodobitvami nevroz in nerodnih doživetij pri spopadanju s svetom. Gre tudi za film, ki ga v kinu, s polno dvorano občinstva, gledamo povsem drugače kot doma – tokrat ne zaradi izjemnih filmskih podob, ki kar kličejo po velikem platnu, temveč zato, ker je smeh nalezljiv; film je tragikomedija s poudarkom na komičnem pri skupinskem ogledu, in s poudarkom na tragičnem, ko ga gledamo sami. Vprašanje, kako film bremo glede na to, na kakšen način ga gledamo, pa je danes še bolj aktualno kot kdaj prej: ne gre več le za digitalizacijo, domači kino, pretakanje filmov s spleta na računalnik, temveč s koronakrizo tudi za dejstvo, da je izkušnja kina, kot smo ga poznali, vsaj v bližnji prihodnosti postavljena pod vprašaj.

SHIRLEY

OSKAR BAN BREJC

Muza in genij

Razmišljanje o najnovešem filmu Josephine Decker – **Shirley** (2020) – je močno odvisno od žanra, v katerega ga umesti, in od filmov, s katerimi jih (ne) primerja. Na prvi pogled se lahko zazdi, da je *Shirley* biografski film, saj je naslovna junakinja slavna ameriška pisateljica Shirley Jackson. Čeprav film temelji na življenju resnične osebe, pa ni to resnično življenje zanj nič nedotakljivega, saj scenarij Sarah Gubbins resnično uporabi in upogne tako, da izvije iz njega predvsem zanimive (večinoma fikcionalizirane) medčloveške odnose. *Shirley* se tako od konvencionalnega biografskega prikaza genialnega umetnika močno razlikuje